

II. Preliminarii

1. Contactul și reacția. Deși se petrece independent de voința omului și scapă observației acestuia, evoluția fonetică produce rezultate sesizabile. În mod obișnuit, învățarea limbii se desfășoară prin intermediul unei singure norme¹, pe care vorbitorul ajunge a o stăpîni și utiliza. Acest fapt face ca la contactul cu o altă normă (diatopică sau diastratică) să poată apărea felurite tulburări². Observînd diferențele dintre norma sa și cea a altui vorbitor, individul poate încerca să-și orienteze vorbirea după a celuiilalt (de regulă, deținător al normei literare sau al uneia de prestigiu), ori poate marca diferențele dintre norma lui și o altă normă (paralelă sau nu)³. Contactul cu o altă normă, așadar, poate pune în mișcare anumite mecanisme prin care vorbitorul reacționează lingvistic⁴.

---

¹ Studiul de față concepe *norma* ca set de elemente ce asigură stabilitatea vorbirii, procesele învățării limbii și exersarea acesteia – petrecute în cadrul unei comunități date – conducînd la fixarea anumitor forme și conținuturi, din gama de posibilități îngăduite de sistem. Aici, termenul *normă* a fost utilizat pentru a reda concepte precum ‘uz’ (Philippide 1984), ‘normă lingvistică’ și ‘normă literară’, toate subîmpărțite apoi, temporal, spațial, social: a) grai-dialect-limbă literară, b) limbă literară veche-limbă literară modernă, c) idiolecte, d) cerințe dinspre diferitele compartimente ale limbii (Fischer 1958; Elwert 1960; Wright 1982; Aléong 1983; Peraldi 1983; Errington 1999).

² În Philippide 1984, p. 107 și urm., se vorbește despre „amestecul vorbirilor”; de asemenea, în Wartburg 1962, p. 22, 24, se arată că la contactul dintre idiomuri și dialecte se produc oscilații retrograde – în general, mișcări în limbă.

³ În Martinet 1955, p. 42, se face referire la acțiunile inhibitorii care pot fi responsabile de diferențele și divergențele interdialectale, iar în Gillieron 1912, p. 74, se observă că: „le langage n’est pas seulement le miroir fidèle d’une activité qui lui est extérieure, il sollicite encore pour lui-même l’attention en l’activité du sujet parlant. À tous les degrés, le langage est l’objet de préoccupations où se mêlent à la volonté d’être pleinement intelligible la connaissance de la diversité des parlars individuels ou locaux, le sentiment confus d’une hiérarchie des parlars et des formes, un désir obscur du mieux-dire”.

⁴ În Helgorsky 1982b se arată că: „Les normes régionales connaissent également des changements dans le temps perceptibles même au usagers” (p. 31), iar în Helgorsky 1982a se exprimă convingerea că norma socială are la bază intervenția conștientă a comunității, în vreme ce norma obiectivă „se confond pour l’usager avec l’emploi «naturel» de sa langue (...). Toutefois, une variété donnée dans sa situation d’emploi peut être sentie comme une norme sociale et faire l’objet d’interventions conscients” (p. 10).

Faptul acesta – care se încearcă a fi urmărit și înțeles de-a lungul studiului de față – este ilustrat în Wartburg 1962, p. 30-31, unde sînt oferite exemple de hipercorectitudine în ambele sensuri: adaptare și respingere de forme. (În subsidiar, de aici rezultă că se pot deprinde articulații fonetice străine propriei norme, observația și voința putînd acționa cu destulă forță în limbă.) Depășirea unora dintre limite este posibilă pentru cel care intră într-o altă normă întrucît el deține principii și deprinderi ce guvernează întregul sistem.

Toate acestea mai arată că vorbitorul nu reprezintă un cadru pasiv în care limba se vorbește. Orice produs al activității biologice este determinat de mediul în care apare și orice producător își amprentează produsul. La rîndul său, în consecința propriei funcționări, un produs precum limba poate induce determinări atît în mediu, cît și în producătorul său – chiar dacă într-o măsură mult mai slabă. După deprinderea unei activități, exercițiul ei nu constituie o simplă reproducere la nesfîrșit a acesteia. Rezultatul astfel generat va putea avea consecințe asupra producătorului, a rezultatelor următoare și a mediului, cele trei interacționînd continuu – fiecare în raport cu sine și cu ceilalți actanți –, ceea ce va putea duce la o spirală a acomodărilor și adaptărilor (uneori evolutive, altele doar plastice). Limba nu face nicidecum excepție de la acest principiu al coevoluției.

În chip firesc, orice încercare de depășire a limitelor dintre norme sau de reliefare și clară diferențiere a acestora se face prin raportare la un anumit standard (în general, norma stăpînită, adică cea proprie). Totuși, cu toate că are capacitatea de a sesiza efectele diferențierii dintre norme și dintre registrele limbii, și cu toate că este capabil să pună în aplicare principii deduse ca urmare a unor observații de tip analogic, vorbitorul nu reușește mereu să afle – în conformitate cu trăsăturile comportamentelor lingvistice observate și spre care tinde – calea de urmat.

2. Exemplificare. În latina populară, numeroase dereglări apar ca rezultat al unor contradicții dintre manifestarea unor tendințe ale vorbirii populare – perturbatorii din punctul de vedere al normei literare (sau doar generale) – și forța conservatoare a unei norme pe cale de a deveni caducă și de a-și limita numărul utilizatorilor. Ca urmare, vorbitorul se afla, pe de o parte, în calea fluxului natural al vorbirii vii, iar de cealaltă era asaltat de presiunile unei norme care se perima și nu-i (mai) aparținea.

Acesta este contextul în care, sub imperiul primei forțe, vorbitorul își produce formele firești ale vorbirii sale, iar sub imperiul intersectării celor două forțe, se declanșează procese ce generează acțiuni conștiente, ale căror efecte concrete nu reușesc să ajungă la dezideratele impuse (ale normei literare). Cazurile acestea sînt foarte bine ilustrate în *Appendix Probi*⁵:

coquens non cocens (p. 197);
exequiae non execiae (p. 197);
coqui non coci (p. 197).

Prescripțiile precedente arată că oclusiva velară rotunjită ajunsese a fi rostită fără apendicele labiovelar, ceea ce, în succesiune cu o vocală palatală, genera o africată. Luînd cunoștință de o astfel de „abatere” și încercînd (sub îndemn) „corectarea” ei – dar pe fondul necunoașterii contextelor implicate și a formelor prescrise –, vorbitorul va reacționa nediscriminat, rostind oclusiva velară rotunjită în contexte în care nu era cazul:

vacua non vaqua (p. 197);
vacui non vaqui (p. 197).

Deși cele două serii de mai sus nu prezintă identitate – în primele cazuri are loc delabializarea oclusivei urmate de palatală, în celelalte se pleacă de la oclusive urmate de o velară –, ele rămîn relevante întrucît ilustrează jocul delabializare / labializare de la nivelul oclusivei, acesta fiind cauza întregului set de forme produse de către acei vorbitori.

O grafie precum *acqua* pentru *aqua* (p. 198) – care nu poate fi o simplă „grafie”⁶ – atestă, și ea, încercarea de păstrare a fonetismului literar. Chiar dacă aici ar fi implicată o încercare de întărire consonantică, acest caz continuă să arate că oclusiva bilabială rotunjită își pierde trăsăturile definitorii. Oricum, astfel de rezultate constituie un soi de compromis, tendința aspectului popular vorbit fiind dotată cu multă forță.

⁵ *Appendix Probi*, în *Grammatici latini ex recenssione* H. Keili, Leipzig, 1864, vol. IV, pars 1, p. 193-204.

⁶ Examinarea atentă și înțelegerea corectă a multor situații concrete arată că inconsecvențele grafice au drept cauze dezechilibrul fonemic (Pușcariu 1994, p. 252-253). Mai mult, într-o scriere normativă cum este *Appendix Probi*, atenția autorului era nu îndreptată către redarea de grafii, ci către acuratețea rostirilor.

Analizînd contextul fonetic în mod intuitiv, vorbitorul se concentrează mai mult asupra sunetelor asupra cărora i s-a atras atenția (cele supuse schimbărilor). Totodată, el încearcă să se conformeze anumitor norme, operează cu judecăți analogice (prin raportare la forme din norma-model), simplificatoare și uniformizante, înlocuind aproape mecanic un fonetism, în toate contextele pe care le percepe ca asemănătoare cu modelul recomandat.

Desigur, încercarea vorbitorului de a produce forme ale normei căreia vrea să i se conformeze este permisă atît de faptul că organele articulatorii nu se opun prin limitări structurale, organice și funcționale, cît și de acela că astfel nu se modificau sensurile formelor. Lucrurile se observă în următoarele prescripții:

miles non milex (p. 197);
aries non ariex (p. 198);
locuples non locuplex (p. 199);
poples non poplex (p. 199);

față de:

*...rix non meneris*⁷ (p. 198).

Aici, tendința evolutivă $cs > s$ – existentă în latina populară și ajunsă la capăt în limbile romanice –, conștientizarea ei și încercarea de a i se sustrage refăcînd fonetismul anterior duc la producerea acestuia chiar și acolo unde corect ar fi fost $-s$.

Tendința era de natură fonetică și s-a manifestat natural, inconștient, dar reacția la ea a urmat unui îndemn ascultat, a fost deliberată și a parcurs drumul invers, către starea revolută. De aceea, primele patru forme din dreapta sînt consecința următorului șir: a) ca urmare a evoluției naturale $cs > s$, apare prescripția cs , nu s ; b) vorbitorul ia cunoștință de aceasta – dar nu și de „lista de inventar” cuprinzînd termenii concreți care intrau sub incidența prescripției – și se decide să o respecte; c) ca urmare, el operează un raționament analogic, în fapt identic cu prescripția, dar, iarăși, fără a avea cunoașterea cazurilor concrete la care trebuia să aplice formula; d) apoi operează substituția conștientă. Al cincilea rînd indică reacția la reacție: atunci cînd a fost corectat și a aflat că primele patru forme din dreapta sînt incorecte, vorbitorul s-a conformat încă o dată, operînd substituția inversă, dar și

⁷ Din forma corectă (recomandată) doar atît s-a păstrat, însă este suficient pentru demonstrația de față, aceasta fiind secvența în discuție.

de data aceasta a urmat aceeași cale, astfel încât ajunge la o formă care nu trebuia cuprinsă în sfera celor asupra cărora trebuia să se exercite prescripția, acolo finala corectă fiind *cs*.

Creșterea complexității corelațiilor este încă și mai revelatorie la nivelul următorului set de prescripții:

y nu *i*
gyrus non *girus* (p. 197);
capsesys non *capsesis* (p. 198);

i nu *y*
crista non *crysta* (p. 197);
vir non *vyr* (p. 198);
virgo non *vyrgo* (p. 198).

Examinarea celor două grupe arată că tendința naturală de simplificare – manifestată prin rostirea lui *y* ca *i* – trebuie să fi determinat o reacție de corecție. Numai că rostirea cu *i* pare a fi fost deja generală în rîndul vorbitorilor – acesta fiind motivul pentru care nu mai știau ce forme se rostiseră cu *y*. De aceea, efectul vizibil al acțiunii de refacere a formelor corecte a dus la rostirea lui *y*, chiar și în cazurile în care *i* era la locul său.

Pe de altă parte, *y* trece nu doar la *i* ci și la *u*. În acest fel, formele care conțineau *y* devin un spațiu favorizant pentru producerea de confuzii între *i* și *u*.

Marsyas non *Marsuas* (p. 197);
tymum non *tumum* (p. 199);
myrta non *murta* (p. 199).

Deși vorbitorul se orientează către fonetismele care i-au fost puse în vedere, analogia pe care o operează pentru cazurile concrete este călăuzită doar de reperul general al formulei prescrise, adică nu are repere de detaliu, care să-i poată permite să relaționeze formele anterioare cu corespondentele lor actuale.

Vorbitorul deține deja un cuvînt cu ajutorul căruia exprimă foarte bine o anumită necesitate lingvistică și de orice alt fel. Deși poate fi îndemnat să facă efortul de a deprinde o rostire paralelă (pentru el, trecută sau inexistentă) – adică o altă rostire decît cea prin intermediul căreia a învățat acel cuvînt –, el nu poate fi învățat să discearnă între diferitele tipuri de situații care sînt sau par implicate în folosirea respectivei formule. Aceasta ar echivala cu învățarea unui alt aspect

al limbii, lucru care – de altfel – este valabil pentru toate categoriile de vorbitori obișnuiți. (Nici vorbitorul normei literare nu este capabil ca pe baza unor astfel de sfaturi să ajungă a utiliza un grai, un dialect sau un registru de limbă pe care nu l-a învățat, întreprindere în care eșuează lamentabil, ori de câte ori o încercă temerar⁸.)

În acest context apar atât confuziile $i > u$:

bitumen non *butumen* (p. 199);

tristis non *tristus* (p. 198);

cît și $u > i$:

umbilicus non *imbilicus* (p. 198);

coruscus non *scoriscus* (p. 198).

Prima formă capătă u pentru i mai ales întrucît în mintea vorbitorului s-a produs o confuzie: el știa că există situații în care trebuie să rostească y nu i , dar y se confunda cu u (și nu avem exemple $*u$ non y). Pe de altă parte, o formă precum *scoriscus* poate apărea chiar dintr-o recomandare ce arată că *bitumen* este corect, dar și din confuzia lui u cu y și a acestuia cu i ⁹.

Dacă se urmăresc „raționamente”¹⁰ de tipul:

dacă	<i>solea</i> non <i>solia</i> ($e > i$)
iar	<i>iecur</i> non <i>iocur</i> ($e > o$)
atunci	<i>orilegium</i> non <i>orologium</i> ($i > o$)
	<i>tonitru</i> non <i>tonotru</i>

sau dacă	<i>telonium</i> non <i>toloneum</i> ($e > o$)
iar	<i>formica</i> non <i>furmica</i> ($o > u$)
	<i>tolerabilis</i> non <i>tulerabilis</i>
atunci	<i>catullus</i> non <i>catellus</i> ($u > e$) ¹¹ ,

⁸ În acest sens, în Dumistrăcel 1978, p. 109, se vorbește despre „intuiții lingvistice orientate greșit”.

⁹ Faptul că puteau fi rostite toate sunetele (poate y [ü] începuse să ridice unele probleme, căci devine bază de confuzii), arată că dificultatea nu putea fi de natură fonetică, mai ales că prescripțiile puteau genera rostirea sunetelor deja depășite de evoluțiile fonetice.

¹⁰ Construit cu exemple din *Appendix Probi*.

¹¹ Toate acestea nu sînt asimilații sau disimilații propriu-zise deoarece formele apar ca rezultat al intervenției factorului conștient, într-un context complex precum cel al intersectării a două tipuri de acțiuni: tendințele naturale din vorbirea vie și încercările de a anula efectele acestora.

se observă că:

- 1) evoluția fonetică își urmează cursul firesc;
  - 2) vorbitorul altei norme intervine încercând restabilirea unor forme deja depășite de evoluția fonetică, adică vrînd să-l readucă pe celălalt la norma sa;
  - 3) vorbitorul normei evoluate poate încerca să facă mișcarea retrogradă, însă nu poate aplica adecvat formula ce i-a fost dată deoarece:
    - a) ambele sunete-fonem există și sînt curenți în limbă;
    - b) ele apar în felurite contexte, între care este greu de discriminat;
    - c) el are o formulă, dar nu și lista formelor concrete la care aceasta se aplică;
    - d) norma către care este îndemnat – datorită acestui prilej al mișcărilor petrecute în limbă – nu-i aparținuse niciodată;
  - 4) unele dintre formele asupra cărora acționează trebuiau lăsate ca atare, adică unele dintre rezultatele acțiunilor sale nu ar fi trebuit să se producă;
  - 5) cel care a pus în mișcare întregul mecanism intervine încă o dată, încercînd să corecteze și să prevină situațiile de aplicare necorespunzătoare a formulei;
  - 6) vorbitorul se conformează încă o dată, dar acțiunea și calea pe care acționează sînt la fel ca prima dată: analogie și aplicare nediscriminată.
- Cele de mai sus arată că felul în care se petrece evoluția fonetică și în care sînt percepute și considerate rezultatele acesteia îl poate determina întrucîtva pe cel în care se poate produce confuzia. Exemplele arată că pe fondul natural – de bază, continuu și dominant – este posibil ca sporadic și intermitent, sub impuls conștient și cu intensități variabile, să acționeze un alt factor, de natură conștientă, activat și orientat de raționamente și comportamente analogice.

3. Comentariu.

Normele literare se întemeiază pe normele lingvistice, din care își trag întreaga substanță. Sub acest aspect, normele lingvistice constituie huma dătătoare de material și de sevă, normele literare fiind ipostaze derivate și restructurate ale acelorora.

Tendința firească a vorbitorilor normei literare este de a acționa în direcția păstrării unei distanțe constante între cele două, în stare să asigure un tandem gravitațional reciproc benefic. Încercînd să prezerve existența și starea normei literare, ei caută să evite tulburările generate de procesele fonetice (din norma lingvistică) aflate în contradicție cu procesele de normare (din norma literară). În acest context, utilizînd o ipostază a limbii, prin excelență conservatoare în plan fonetic și

morfologic, vorbitorii normei literare prezintă adesea tendința puternică de a „corecta” evoluția, adică ceea ce se petrece în norma lingvistică, una prin excelență dinamică. În astfel de momente, elementele de întâmplătoare sau aparentă identitate, de mare asemănare sau doar comparabile cumva – dintre evoluțiile din norma lingvistică și stările din cea literară – pot deveni factori generatori și amplificatori ai confuziilor.

Întrucât evoluția fonetică nu poate fi realmente oprită, un astfel de proces deschide calea unor noi mișcări în zona de identitate ori de apropiere a contextelor fonetice, din norma literară și din cea lingvistică. Faptul că vorbitorul implicat în ciocnirea și contactele dintre norme este capabil să articuleze ambele sunete ale perechii, amplifică posibilitatea de confuzie, întrucât el nu cunoaște relațiile de corespondență dintre cele două, caracterul confrunării dintre ele, și nici nu deține instrumentele necesare unor eventuale selecții prin care să aplice regulile anumitor forme, dar nu și altora, indiferent de aparenta lor identitate fonetică¹².

4. Tema studiului. Studiul de față își propune să observe și să analizeze – spre înțelegere și prezentare – situații concrete și cazuri tipice în care: a) indivizi activați și exersați ca vorbitori în cadrul unei norme intră în contact cu o alta, pe care – într-un fel sau altul – o implică în activitatea lor lingvistică; b) utilizatorii normei literare (incipiente, dar și a celei mai mult sau mai puțin formate) încearcă să exercite acțiuni normative asupra acesteia.

Schimbările lingvistice care interesează aici sînt cele produse altfel decît natural – ca urmare a acțiunii structurii audio-articulatorii și a deprinderilor articulatorii –, și anume cele la care participă factorul conștient, care încearcă să orienteze rostirea în funcție de anumite criterii, sprijinite pe considerente cugetate. Desigur, cunoașterea celor dintîi este indispensabilă observării și înțelegerii celorlalte. În plus, o astfel de cunoaștere permite operarea distincțiilor dintre cele două.

Inițial individuale și voluntare, schimbările conștiente, operate pe baze analogice, se dezvoltă la indivizi în general atenți la particularitățile și cerințele unei norme, constituind consecințele unor raționamente lingvistice aplicate. Prin imitație, ele se pot răspîndi la alți indivizi și în grup, fiind adoptate mai mult sau mai puțin conștient¹³.

¹² Lucrurile se petrec întocmai la nivel colectiv și la nivel individual (aici analiza nemaifind neîntemeiată în mod absolut, ci doar diferită de cea a colectivității).

¹³ Imitația constituie un factor important, în general, și face parte dintr-un complex mai larg – genetic și social –, fiind tendință și comportament (individuale și colective) ce acționează cu forță considerabilă, la ambele nivele. Acțiunea constan-

În măsura în care o modificare este acceptată de norma în care a fost introdusă, ea poate fi urmată de efecte la nivelul întregului, proces impus de integritatea sistemului, care astfel își ajustează constant coerența internă. Este posibil ca, uneori, acea imitație să se datoreze unei atracții irezistibile – fapt care poate atesta că modificarea inițială s-a produs în sensul evoluției sistemului (ori într-unul permis preferențial de acesta), împlinind cele mai puternice și mai apte de realizare tendințe ale acestuia¹⁴. Lucrurile se petrec astfel deoarece sistemul este întotdeauna rezultat al evoluției istorice, care cuprinde – uneori în armonie, altele în complementaritate, mereu relativ compatibil și echilibrat – efectele unor tendințe manifestate și eficiente, în momente succesive.

Prezenta cercetare încearcă să afle și să ofere concluzii și de ordin teoretic prin care teoriile referitoare la cauzele mișcărilor de la nivel fonetico-fonologic și cunoștințele aspra mecanismelor acestor structuri ar putea beneficia de explicații mai complete și nuanțate, care să rețină nu doar cauzele de ordin natural, dar și pe cele datorate intervenției factorului conștient, nu din perspectivă exclusiv lingvistică. Totodată, ea încearcă să ofere rezultate concrete în ceea ce privește anumite evoluții și modificări petrecute în vorbiri și în norme.

Teoria evoluționistă aplicată la limbă și la societate a reprezentat cadrul și reperul fundamental, oferind posibilitatea ca perspectiva conceptuală să poată tinde către amploare și profunzime, dobândind atât atributele conferite de apelul la o teorie universală, cât și rafinările teoretice și virtuți explicative necesare înțelegerii unor fenomene concrete și particulare integrate. O astfel de abordare a avut darul de

---

telor de natură biosocială este modulată de o serie de variabile, a căror pondere este mai greu cuantificabilă: a) gradul de omogenitate al comunității-parte, b) poziția acesteia în cadrul comunității-întreg, c) nivelul reactivității la contactul cu comunitățile de diferite ranguri, d) gradul de cristalizare a normelor locale etc.

¹⁴ Într-o intervenție [la comunicarea lui Luciano Canepari, *Teorie e prassi dell'italiano regionale. A proposito del 'profilo della „lingua italiana nelle regioni”* (pILR), p. 89-104, în *L'italiano regionale, atti del XVIII congresso internazionale di studi*, Padova-Vicenza, 14-16 settembre 1984, Roma 1990], Alberto Mioni consideră că în destul de multe situații, hipercorectitudinea nu se datorează atât exagerării unor tendințe (reale sau presupuse) din limba literară, cât tendințelor curentului contrar din dialecte, care provoacă devieri, îndepărtări de la norma dialectală, chiar și în cazul în care tendințele limbii și ale dialectului își corespund. Pentru asemenea situații se au în vedere drept cauză a schimbărilor manifestările structurii audio-articulatorii, cauze de ordin fiziologic, dar și de ordin psihic, intervenția factorului volitiv care, sub diferite impulsuri, orientează mișcărilor organelor articulatorii. A se vedea și Mioni 1990.

a oferi atât imaginea de ansamblu, cât și pe cea de detaliu, îndemnând la observații și explicații aplicate și precise, vădind poziția reală a factorilor implicați în procesele petrecute în activitatea de funcționare a limbii.

Înțelegerea constantelor și variabilelor implicate în procesul de schimbare lingvistică, a efectelor acțiunii acestui factor și a relației sale cu factorii de ordin fiziologic și social este de natură să lămurească modalitățile acțiunilor lor separate și conjugate, uneori convergente, alteori divergente, dar mereu aflate în miezul proceselor implicate în echilibrele structural-funcționale, de dezvoltare și evolutive ale limbii.

Examinarea unui fenomen precum cel al hipercorectitudinii (în cazul de față, la nivel fonetico-fonologic) este un prilej deosebit de instructiv și de rodnic pentru a face observații în măsură să permită extragerea de concluzii temeinice, asupra multora dintre modalitățile de profunzime în care există și funcționează limba: a) ca activitate biosocială a unei comunități constituite istoric, stratificate social și grupate spațio-temporal; b) ca sistem dezvoltat treptat, avînd a răspunde atât cerințelor care au adus-o în existență, cât și propriilor nevoi de autoîntreținere structural-funcțională; c) ca activitate și sistem naturale; d) ca activitate și sistem culturale.

Plecînd de la premisa – contraintuitivă, dar confirmată de realitate – că structurile biologice, sociale și de orice fel nu sînt perfecte, ci perfectibile, adică sînt supuse evoluției, iar funcționarea lor este de asemenea perfectibilă și supusă evoluției, susținem că observarea unui fenomen precum cel al hipercorectitudinii este aducător de mai multă învățătură și cunoaștere decît aceea a situațiilor în care limba pare a funcționa „corect” și „normat” – mai ales pe cale cultă.

Hipercorectitudinea este unul dintre fenomenele care generează și exersează limba, o modalitate de manifestare și un indicator al acestor două procese. Atît timp cît efectele ei pot ajusta norma lingvistică este puțin important dacă majoritatea formele care apar astfel ajung sau nu a fi respinse de norma literară. Importanța fenomenului hipercorectitudinii nu stă în faptul banal de a furniza normei literare forme viabile sau de a o întări prin contrast, ci în ceva mult mai productiv și de un rang mult mai valoros pentru comportamentul lingvistic și pentru limbă: ea este o modalitate prin care sistemul în act reacționează la stările și procesele pe care le are de gestionat, se dezvoltă răspunzînd solicitărilor la care este supus, evoluează și devine acomodîndu-se atît la propriile nevoi de stabilitate structurală, cât și la cerințele de variabilitate funcțională.

În felul acesta, funcționînd, sistemul își arată o dimensiune organică, pe cea adaptativ-evolutivă, prin care supraviețuirea și reproducerea lui decurg din conformarea la realitatea continuu dinamizată, atît de existența ei activă, cît și de însuși sistemul care îi satisface nevoile¹⁵.

---

¹⁵ Pe ultima pagină a *Problemelor capitale*, G. Ivănescu observa: „Toate cercetările asupra influențelor lexicale din epoca veche vor trebui făcute avîndu-se în vedere acest principiu, că ele au putut pătrunde sau în graiul cult, sau în graiul popular, sau în amîndouă în același timp, și că au fost posibile influențe reciproce. În această privință sînt încă multe de spus. Noi, care am constatat între limba cultă și cea populară și alte deosebiri decît aceia de funcție și demnitate, vom accepta cu atît mai mult un asemenea fel de a vedea lucrurile. Va trebui să se cerceteze dacă, în afară de influențe lexicale proprii, graiurile claselor culte românești nu au avut și alte fenomene proprii lor. Pentru a arăta măcar una din direcțiile în care trebuie să meargă cercetările de această natură, vom spune aici că va trebui să se dea o atenție deosebită fenomenelor de hiperurbanism din epoca veche” (Ivănescu 1944-1945, p. 384).